

Bomans, sprookjesverteller voor jong en oud

Ruim vijftig jaar is hij nu dood: Godfried Bomans (1913-1971). Hij dreigt een beetje in de vergetelheid te raken. Erik of het kleine insectenboek staat niet langer op de verplichte leeslijst. Bovendien vervagen de beelden van de markante schrijver en tv-persoonlijkheid in ons collectief geheugen. Dat is jammer, want zijn werken, met in het bijzonder zijn sprookjes, zijn zeker het (voor)lezen waard!

Carl Dijkstra

Dat Bomans niet van deze eeuw zou zijn, dat klopt wel. Bij leven was hij al niet eigentijds en dat zou hij zeker beamen: een 'ontvroren 19e eeuw', verdwaald in zijn tijd. Toch hebben

(jeugd)literatuur. Gelukkig werd in 2022 een selectie van deze sprookjes heruitgegeven met prachtige illustraties van Thé Tjong-Khing. Vertellingen waarin ironie en melancholie twee kanten van dezelfde medaille lijken te zijn.

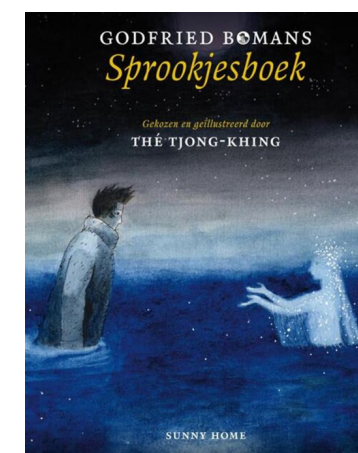
De ontvroren 19e eeuw

Bij leven gevierd door boeken als *Erik of het kleine insectenboek* en *Kopstukken*, maar toch vooral vanwege de talloze tv-programma's waarin hij met onovertroffen charme verscheen. Hij kreeg echter niet de literaire erkenning waarnaar hij hunkerde: elke prijs ging aan hem voorbij, behalve een carnavalsonderscheiding. Wellicht heeft dat te maken met het gebrek aan diepgang dat hem verweten is en zijn voorliefde voor

Van zijn moeder kreeg hij niet de liefde waaraan hij behoefte had. Zijn hele leven was een inhalen van die gemiste moederliefde".

De vraag is nu of dit over Andersen ging of een sterk staaltje zelfprojectie was, zoals vrienden wel opgemerkt hebben. Wat hij wellicht in de sprookjes van Andersen of in de *Camera Obscura* van Beets zocht, was een kleine en veilige wereld, zoals vriendin Ineke Swanevelt zei.

Des te meer vond hij het moeilijk om dingen die hem vertrouwd waren te zien verdwijnen, zoals de kerk. De 'moederkerk' die leger en leger werd: een definitief afscheid van het vertrouwde en het veilige. Als escapist liep hij eigenlijk achterwaarts de toekomst in, waardoor hij later

De ruim 90 sprookjes die Bomans zelf schreef lijken daarom veel onbenoemd te laten, dat is aan de lezer. In het sprookje wordt het kleine groot: grote thema's worden in zakformaat aan de lezer gevoerd. Vriendschap, trouw, maar ook hebzucht en listigheid worden door Bomans met ironie en mededogen aangesneden. Interessant is de grote aanwezigheid van vergankelijkheid in de sprookjes van Bomans. Niet zelden figureert de Dood in zijn sprookjes. De Dood is dan zelden een boeman, maar eerder een figuur die met enige afstand, mild en met humor ons armschepselen beziet. Dat komt prachtig naar voren in het sprookje 'De koning die niet dood wilde' (1965). Een koning krijgt respijt van de Dood om vervolgens listig alle klokken te laten vernietigen, waardoor de Dood het uur van sterven niet zou kennen. Evenwel kan de koning het niet over zijn hart verkrijgen het horloge van zijn moeder te breken, waardoor de Dood hem alsnog op het aangewezen tijdstip komt bezoeken. Ironie gaat hier hand in hand met melancholie.

'Humor is overwonnen droefheid'

Dat ironie en ernst in elkaars verlengde liggen, lag volgens Bomans voor de hand: "Humor is het vermogen de dingen betrekkelijk te

zien. Die relativering is echter niet mogelijk zonder een vaste maatstaf waarmee de gebeurtenissen gemeten worden. Een geestig mens is daarom in wezen altijd ernstig. Humor is overwonnen droefheid."

En bij Bomans kwam daar nog de weemoed bovenop. Dat evenaart eerder geluk dan lijden als we schrijver en psychiater Rutger Kopland mogen geloven: "Geluk is weemoed omdat het verleden zich niet herhaalt. Weemoed is geen depressie. Depressie is het gebrek aan weemoed. Het is het vastzitten aan het verleden." Alle reden dus om enige weemoed toe te laten in een mooie vertelling, omdat het verhaal zich niet herhaalt en even vluchtig is als dat het verteld wordt. Bomans' in 2022 opnieuw uitgegeven sprookjes verdienen het dan ook om gelezen of voorgelezen te worden. Nu zijn meer recent andere prachtige kinderboeken geschreven, die zowel voor kinderen als volwassenen meer dan de moeite waard zijn. Ik noem hier *Lampje* van Annet Schaap of *Zebedeus en het ganzenbord van Wisse* van Koos Meinderts. Maar voor wie die boeken al eens (voor)gelezen heeft, verdienen de sprookjes van Bomans toch zeker een aanbeveling; voor kinderen mooie verhalen, volwassenen bieden ze een zekere geborgenheid in donkere tijden. Zij verliezen zich erin, wij ontvluchten erdoor voor even het een en ander.

Als u dan nog meer over Bomans wilt weten; de meerdelige podcast van Klara / VRT, 'Leven & Lijden van Godfried Bomans' (2021) is zeer beluisterenswaardig. Want wist u bijvoorbeeld dat Harry Mulisch Bomans de enige schrijver noemde die hem hardop liet lachen?

Godfried Bomans sprookjesboek, Godfried Bomans, Uitgeverij Sunny Home, ISBN 9789077780091

Scheur je hart

Toen ik vorige week in het metrostation onder CS Amsterdam de roltrap naar de stationshal nam, zag ik tot mijn verrassing in het halfduister een man staan, dik ingepakt in jassen en sjaals. Het was koud, een paar graden onder nul, en ook ik wilde niets liever dan snel de tram naar huis nemen. Ineens merkte ik het bord op dat de man voor zijn buik droeg: een zelfbeplakt stuk karton waarop stond: "Stop de genocide in Gaza." De man sprak niemand aan, maar stond daar zwijgend, zonder muziek, vlaggen of politieke symbolen. Hij stond daar maar, zonder te provoceren of mensen aan te spreken. Opeens herkende ik hem, aan zijn groene bril! Hij was een oud-collega van mij; een pastor uit Amsterdam-Zuidoost. Nu is hij met pensioen, maar het activisme in hem is nog springlevend. Het raakte mij, zoals hij daar stond, heel alleen en zonder harde leuzen. Enkel dat eenvoudige bord. Er ging meer kracht van uit dan van een schreeuwerige demonstratie.

Op het moment dat ik dit schrijf, begint de vastentijd. We starten de tijd van bezinning met kloeke teksten van de profeet Joël. "Keer terug naar je God", zegt hij. "Scheur niet je kleren, maar je hart." In deze tijd van falend politiek leiderschap zou je willen dat iemand opstond die de moed had om deze radicale taal te spreken. Scheur je hart! Laat je hart spreken in plaats van de politieke opinie, en voer geen show op, maar doe wat God van je vraagt. In onze seculiere wereld is God allang geen autoriteit meer. De kleine profeet Joël herinnert ons eraan dat we ons niet moeten laten meenemen door de waan van de dag, maar dat we ons hart moeten openen, en te midden van alle schreeuwerige stemmen, meningen en oordelen in het maatschappelijk verkeer die Ene stem blijven horen die zegt: "Keer terug!" Keer je om op de weg van het hart, de humaniteit, gerechtigheid en vrede! Het is een kwetsbaar geluid, soms enkel een fluistering, maar op andere momenten kraakhelder opklinkend in een lied, een gebed, een kreet van protest, het huilen van een kind of een radeloze moeder. De vastentijd daagt ons uit om te luisteren met oren die de klanken van medemenselijkheid blijven horen. Klanken die ons hart openscheuren! Medemenselijkheid kan pijn doen, hartzeer geven. De weg van onze verguisde God is niet pijnloos. Maar het is de weg van de hoop.

Margrietha Reinders is buurt-dominiee in Amsterdam.

Zolang jij daar maar blijft staan in het metrostation bij de roltrap, kleine man met je blauwe bril en je zelfbeplakte bord. In jou gloort de overwinning van Pasen.

'Grote thema's worden in zakformaat aan de lezer gevoerd.'

met name zijn sprookjes de tand des tijds doorstaan. Ze zijn niet gedaeterd maar eerder tijdloos. De enige echte sprookjesschrijver die Nederland ooit gekend heeft, verdient daarom een plek in de Nederlandse

Godfried Bomans

archaisch taalgebruik met woorden als 'snaaks' en 'guitig'. Ook in zijn tijd bezigde niemand al meer zulke termen (behalve Dries van Agt). Hij was daarin werkelijk de 'ontvroren 19e eeuw' waarvoor hij gehouden is. Hij had een tomeloze bewondering voor schrijvers als Nicolaas Beets, Dickens en Andersen, en zijn geestigheid is wel verwant aan de eerste twee schrijvers; ironisch en een beetje bedaagd. Interessant is wat hij in een interview over de Deense sprookjesschrijver Hans Christian Andersen opmerkt: "Hij was een kind en dat is de sleutel tot zijn werk: een bijna pathologische honger naar roem, waarvan de wortel ligt in onze vroegste jeugd. Zijn vader heeft hij niet gekend en zijn moeder had geen tijd voor hem.

in zijn leven de tijd niet meer goed aanvoelde, zoals tijdens de studentenprotesten in 1968. Daarvoor was hij te veel gebonden aan traditie, wat hem uiteindelijk een eenzame man gemaakt moest hebben, zoals zijn biograaf opmerkt. Maar wellicht is dat eigen aan iedere vorm van melancholie.

De sprookjes van Bomans

Die melancholie is ook herkenbaar in Bomans' sprookjes. Bekend uit zijn tv-optredens is zijn grote teleurstelling na een bezoek aan Disneyland. Alle mooie poëtische sprookjes zijn geplastificeerd, ontdaan van hun illusie. Het sprookje wordt er zichtbaar gemaakt, waardoor er geen ruimte meer voor de kinderlijke verbeelding overblijft.